

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ИНГУШЕТИЯ
ГКУ "Управление образования по городу Малгобек и Малгобекскому району"

ГБОУ "СОШ №6 г.Малгобек"

РАССМОТРЕНО Руководитель ЦМО Котикова М.Х. Приказ №1 от «30» 08 2023 г.	СОГЛАСОВАНО Зам.директора по УВР Тангисева М.Т. Приказ №1 от «30» 08 2023 г.	УТВЕРЖДЕНО Директор Сайтiev С.И. Приказ №1 от «30» 08 2023 г.
--	---	---

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Ингушская литература»

для обучающихся 1-4 классов

г.Малгобек 2023г.

Ксетаора кавхат (пояснительная записка)

Таханарча школан хьалхашка латт докхий декхараш. Керттерча давкье уж да хьалкхувш йоаг¹ а т¹ехье эздег долаш, г¹улакхаца, нахаца товш, ¹имерза, ший моттиг д¹алаца ховш. Давхе а, кьам а, дезал а лоарх¹ аш, шийна хьалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хьалкьаха кьахьегаш, дийша, ¹илман лардаш ¹омаь, вахаре царех пайда эца ховш хьалкхегар. Вахар дег¹адоаг¹ а ¹илма, техника, культура дег¹адарца. Царга хьежжа хила беза дешархошта тахан беш бола хьехам. Школашка вахарцара буьзам ч¹оаг¹ баро д¹адех хьехархошкара дешархой теркам т¹абахийта дезар – дукхаг¹ а долча давкье шоашка уйла яйтар, ¹илман лардаш тохкаш болх байтар, ¹омадаьнох вахаре пайда эца ховрг¹долаш.

Наьна мотт ¹омабар, грамматика хар боккха лоарх¹ ам болаш да дешархой кхетам дег¹абоалабара, х¹ана аьлча, мотт ¹омабарца кхетао мета хозал, из б¹аьхий хилар, кхьча кьамий мотт а дикаг¹ а кхетабу бераша, цар культура йовза а новкьостал ду. Дешархошта д¹ахьехар хила деза уж кхетарболаш, ц¹енача, аттача меттала, ¹омадаьнох ма хулла дукхаг¹ а дукхаг¹ а пайда эца йиш хург¹йолош. Цудухьа наьна мотт хьехачо керттердар хьакьоастадеш, пунна теркам т¹абохийташ, грамматически бокьонаш в¹аши юсташ бе беза ший болх.

Наьна метта уроках т¹а дешархоша г¹аг¹лай метта грамматически лардаш ¹омаю, кьамал шырдара балхаш а ду. Пхелат¹ча классе долладу грамматически дак¹ьа – морфологи ¹омае, из болх д¹ахьо аьлхлаг¹ чей ворх¹лаг¹ чей классашка. Из раздел я кьамал доакьоех кхетам луш, хьалха царех ¹омадаьр к¹оарг¹деш, шердеш. Кьамал доакьош ¹омадеш дешархошта ха деза предложеншта юкьера уж шеко йоацаш белгалдаха.

Дешархой кьамал культура лакхьари ¹омадаьчун навькаш дег¹айоалаьри хила деза х¹ара урока. Из болх д¹ахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашьарца. Упражненеша новкьостал ду ¹омаь бокьонаш ч¹оаг¹ье, орфографически а пункциационни говзал ч¹оаг¹ье, грамматически материал дикаг¹ а кхетае а, йоазонца пунах пайда эца а.

Говзамеча йоазонех пайда эцаш, дувзадenna кьамал шырдаш дешархой теркам т¹абахийта беза хьехархоcho сочиненеш, изложенеш язьара,говзамеча текста тохкам бе ¹омабара.

Тайп-тайпача дошлоргех пайда эца ¹омаде деза хьехархоcho бераш, шоаш буьцаш бола мотт б¹аьхий, ира, говза, хоза буьцартболаш, кьамал деча хана а йоазув деш а г¹алаташ дерг¹оацаш. Х¹ара уроках, кердачох хоам беш, хьалха ¹омадаьр дагалувийнта деза дешархошка, кердачун хьалха ¹омадаьчуна буьзам а беш.

Х¹ара классе шу д¹адолауш а шу чакх¹долаш а хьалха ¹омадаьр кердадаккха деза дешархошца, программаца белгалбавккха дувзадenna кьамал шырдара болх бизза д¹абахьа беза.

Кхетора каьхат (пояснительная записка)

Таханарча школан хьалхашка латт докхий декхараш. Керттерча даькье уж да хьалкхувш йоаг1а т1ехье эздел долаш, г1улакхаца, нахаца товш, 1имерза, ший моттиг д1алаца ховш, Даьхе а, кьам а, дезал а лоарх1аш, шийна хьалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хьаькьахьа кьахьегаш, дийша, 1илман лардаш 1омаяь, вахаре царех пайда эца ховш хьалкхейр.

Вахар дег1адоаг1а 1илма, техника, культура дег1адарца. Царга хьежжа хила беза дешархошта тахан беш бола хьехам. Школашка вахарцара бувзам ч1оаг1баро д1адех хьехархошкара дешархой теркам т1абахийта дезар – дукхаг1а долча даькье шоашка уйла яйтар, 1илман лардаш тохкаш болх байтар, 1омадаьчох вахаре пайда эца ховргдолаш.

Наьна мотт 1омабар, грамматика хар боккха лоарх1ам болаш да дешархой кхетам дег1абоалабара, х1ана аьлча, мотт 1омабарца кхетаю мета хозал, из б1аьхий хилар, кхыча кьамий мотт а дикаг1а кхетабу бераша, цар культура йовза а новкьостал ду. Дешархошта д1ахьехар хила деза уж кхетаргболаш, ц1енача, аттача меттала, 1омадаьчох ма хулла дукхаг1а дукхаг1а пайда эца йиш хургйолаш. Цудухьа наьна мотт хьехачо керттердар хьакьоастанеш, цунна теркам т1абохийташ, грамматически бокьонаш в1аши юсташ бе беза ший болх.

Наьна метта урокаш т1а дешархоша г1алг1ай метта грамматически лардаш 1омаю, кьамаьл шаьрдара балхаш а ду.

Пхелаг1ча классе доладу грамматически дакьа – морфологи 1омае, из болх д1ахьо ялхлаг1чеи ворх1лаг1чеи классашка. Из раздел я кьамаьла доакьоех кхетам луш, хьалха царех 1омадаьр к1оаргдеш, шердеш. Кьамаьла доакьош 1омадеш дешархошта ха деза предложенешта юкьера уж шеко йоацаш белгалдаха.

Дешархой кьамаьла культура лакхьари 1омадаьчун навькаш дег1айоалаяри хила деза х1ара урока. Из болх д1ахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашъярца. Упражненеша новкьостал ду 1омаь бокьонаш ч1оаг1ье, орфографически а пунктуационни говзал ч1оаг1ье, грамматически материал дикаг1а кхетае а, йоазонца цунах пайда эца а.

Говзамеча йоазонех пайда эцаш, дувзаденна кьамаьл шаьрдеш дешархой теркам т1абахийта беза хьехархоcho сочиненеш, изложенеш язъяра, говзамеча текста тохкам бе 1омабара.

Тайп-тайпарча дошлоргех пайда эца 1омаде деза хьехархоcho бераш, шоаш бувцаш бола мотт б1аьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, кьамаьл деча хана а йоазув деш а г1алаташ дергдоацаш. Х1ара уроках, кердачох хоам беш, хьалха 1омадаьр дагалувцийта деза дешархошка, кердачун хьалха 1омадаьчунца бувзам а беш.

Х1ара классе шу д1адолалуш а шу чакхдоалаш а хьалха 1омадаър кердадаккха деза дешархошца, программаца белгалбаьккха дувзаденна къамаьл шаьрдара болх бизза д1абахьа беза. Г1алг1ай мотт хьехара г1улакх доагг1ача тайпара хьехархоcho д1ахьой, дешархошта шоай наьна мотт безалургба, шоаш 1омабеча кхыча къамий метай бокьонаш йовза атта хургда.

Программа лерх1ам ба:

- дешархой 1омабе шаьра, кхетам болаш, оаз тоаеш тайп-тайпара тексташ еша;
- дешара безам т1абахийтар, ч1оаг1бар, книжка дезадалийтар, из харжа а шоаш деша а хар;
- художественни х1ама довзара безам кхебар, произведенеш ешаш дешархоша шоашта хетар дувцар, хьагойтар, оазаца а дешашца а сурташ дехкар;
- доттаг1алах, дикалах, эзделах, бакьдарах кхетам шербар, г1алг1ай литература езаялийтар, цун чулоацамца дешархой дика оамалаш кхяр.

Дешара ларда сурт-сибат.

- Ладувг1а хар, шийга дувцар нийса кхетадар, хаттарашта жоп дала хар, текста чулоацам арг1-арг1аг1а хургболаш д1анийсбе хар.
- Сабаре, дешдоакьощца дешарца шаьра, кхетаме дешара д1ат1авалар, нийса, б1арчча дешашца, ч1оаг1а деша хар. Т1ехь-т1ехьаг1а сихлуш деша хар.

Литература хара пропедевтика.

- Тайп-тайпара уйлаш йола предложенеш текст йоацалга а, текст сенах оал а хар. Текста чулоацам а кертера уйла а дешархоchoа шийна хьаала хар.
- Текста чулоацам хьабувцар, дешалехьа сюжета чу хетаргахьа дувцаргдар е хургдар хьаала хар.
- Дешархошта хьехархочун новкъосталца ха деза текста юкьера синонимаш, антонимаш, эпитеташ хьалеха.

Байта а проза а чулоацам в1аши биста, тайп-тайпара жанраш йовза.

Дешархой кхоллама болх.

- Йовхьамех дешар, хьхьокхар, багах а дешашца а сурт дилар, тоае езаца текстаца тайп-тайпара болх бе хар, шера ханашка хьежжа, 1алама хьал довзаш хила.

3 класса дешархочун ховш хила дезачун ларда эшамаш.

Дешар.

Уйла т1айохийташ, нийса, б1арчча дешашца дешара т1авалар. **1 ахшера** ч1оаг1ача оазаца ца йовза текст ешаш 40-50 дош а кхы а дукхаг1а а деша.

2 ахшера дешар кхетадеш, нийса, оаз а тоаеш, б1арчча дешашца, эша сихал а ч1оаг1ал а йолаш ца йовза текст ешар 55-60 дош, кхы а дукхаг1а дешар.

Дешархошта ха деза:

- дешачун тиллача ц1ера уйла е, цун чулоацамцара бувзамах, кертера уйла, цун къайлаг1а дола малан малаг1а да, шоай ц1и тилла;

- произведене ц'ерага а сурташка а хъежжа дувцаргдар фуд хар;
- кертера дешаш хъалеха, хъехархочун хаттарашта жоп дала ха;
- жоп ч'оаг'деш чулоацам чура эша предложенеш хъалехар;
- шоаш текста доаг'а хаттараш оттаде;
- текст доакъошта екъа, шоаш цу доакъошта ц'и тилла;
- текста кертера уйла хъаала, из текста ц'ераца ювзае;
- произведенешка бувцача турпалхоех шоашта хетар дувцар, дийшачох шоашта хетар хъаалар, кортрбар;
- чулоацам нийса а дукха х'ама юкье ца дутах а хъадувца;
- текста дешаш а предложенеш а юкьейоалаш хоржаш деша;
- байташ а з'амига дак'ылгаш а дагахъа 'омаде, эшача тайпара сиха, оаз тоаш, ч'оаг'а, текстага хъежжа;
- тайп-тайпара литературни жанраш шоайла къоастае ха (дувцар, фаьлг, байт, к'лоанолг, шира дувцар, ховли-довзали, кица, дагардерг, или, кх. д'а).

Метапредметни

Регулятивни УУД

- Хъехархочунца дешара т'адуллар оттаде, урока лерх'амга хъежжа. Деша дешара лерх'амашка хъежжа.
- Массанеца цхъана урока план оттае ха, произведени чулоацам хъабувцара план оттае ха. Планага хъежжа беш бола болх тахкар, баьча балха корта бар, мах бар, иштга кхыча дешархой балха мах бар.
- З'амигача тоабаца е шинне цхъана болх беш, кердача темах ховр а, де ховр а хъакъоастадар. Урок йодаш беча балхах раьза хилар е ца хилар д'аяздар, лакхача говзала т'акхувш хилар хъахьокхар.
- Ше баьча балха раьза хилар е ца хилар дешархочо ший ло'амаг'а хъаалар, урока карах ца доалача х'ама теркам бар, из тоадара болх бе лерх'ам дагалацар.

Познавательни УУД.

- Текста тохкам бе ха, хъехархочо хаттарашца новкъостал а деш. Деша къайла ма'ан ха, из тахка.
- Произведенеш шоайла йиста, в'ашкаоттае, юкъярадар а тарадоацар а хъаоалаш.
- Дийшачун дакъа диста мукъама е или дакъаца, е суртаца, е кицаца.
- Произведени турпалхочо дечун бахъан тахкар. Шийна хетачун, ше яхачун доаг'а масалаш доаладе, даьржа дувзаденна къамаьл де.
- Г'алг'ай фаьлгаш кхоллара лерх'ам ха, цар лу пайда, цар лерх'ам ха.
- Поэзи а проза а шоайла къоастае ха, литературни 'илман кхетам балара тексташи санна.
- Кхоллама навыхаш хъахьокхар, тайп-тайпара произведенеш дагалувцаш, проектни т'адулларах кхоачашдеш.
- Дешашдар кхетаде, дийшар лоацца таблица чу а схема чу а д'аязде ха.

Коммуникативни УУД.

- Дувцара къамаьл оттаде, урока болх беш кадай хила, хаттараш тела.
- Диалоге, тоабах болх беш дакъа лаца. Шийна бакъахъа хетар ч'оаг'деш, кхычарца къамаьл де хар.

- Темага хьежжа 5-6 предложенех дувзаденна къамаъл оттаде. Проекта 1-2 слайд кхолла. Кхычунга ладувг1а ха, къовсама юкъе дакъа лаца.
- Произведени урпалхочо даьчун мах бе, эзди дешашца къамаъл де.
- Кхыча дешархой урока баьча балха мах бе ха, оттаяьча критерешца.
- Барт бара кийча хилар хьахьокхар, къовсам, дов е цатоам д1абаккхара тайп-тайпара вариацин йоалае ха.
- Боккхийчарца къамаъл деш, книжкаши, дошлоргаши, энциклопедеш деаш кердадар, пайдабар леха.
- Йоккха йоаца презентаци (5-6 слайд дола) боккхийчар новкъосталца кийчяр, проекта темага хьежжа, слайдашка хьежжа темах лаьца лоацца дувца.

Личностни.

- Художественни произведенеш ешарца дезала юкъера безама керттера хьал хар (барт хилар, сий дар, безаме, къахетаме, в1аши новкъостал деш хилар)
- Ше ваьнна моттиг ховш хила, ше малаг1ча этносаца лоарх1аш ва ха. Кхыча къамех цар сий деш къамаъл дар.
- Кхыйола култураш а, къамаш а долга ховш хилар, дикаг1а довзачарех хьадувца ха, култураца е динаца шоай култура е дина таракхетараш хьаала хар (нохчий, татараш, 1арбий, сирийцаш, кх. д1. а).
- Юкъа а ца лелхаш, кхычунга ладувг1а ха, ший уйла сатийна д1аалар, тайп-тайпара аргументаш а йоалаеш. Дешархой в1аш къовсам балара бахьанаш ха.
- Ц1аг1а а классе а книжкаш дешара т1акхувш хилар хьахьокхар, библиотеке ахар, мукъа волча хана, урока эша материал кийчяр.
- Йоазонхой кхолламах ха безам болаш хилар хьахьокхар, шийна эггара ч1оаг1аг1а безачар ц1ераш яха хар, безара бахьан а хьаалар.
- Литературни кхоллама болх шийна эшаш болга хар.
- Ишколе вахара бокьонаш йовзар, цар дешархочоа луп айда малаг1а ба хар. Дикача дешархочун масалаш доаладе йийшача произведени юкъера.
- Сага новкъостал доацаш ше болх бе ховш хила, ше даьчох жоп дала дезалга ховш хила.
- Поэтически деша хозал ховш хила, йоазонхочо дешашца сурт дулаш доаладаь дешаш хьалаха ховш хила. Хозахийта дешаш а эпитеташ а шоай къамаьла юкъе доаладар.
- Эзделаца дар доацар ховш хила, литературни турпалхоехи эздийча сагахи йоахка оамалаш хьаювцаха, г1улакхаца дар доацар къоастаде ха.
- Дешаш а яз деш а нийса ваг1араи б1аргий са толха ца дараи йоаг1а бокьонаш ховш хила. К1аьдвалар д1адоаккхаш е еза упражненеш йовзаш, уж еш хила. Саг унахц1ена хилара бокьонаш ц1аг1а а накъайоалаш лелае ха.